

Валютні обмеження в аспекті браку належного нормативного забезпечення їх поточного стану та контролю за дотриманням

[Читайте на русском](#) | [Read in English](#)

Олександр Мінін

Старший партнер КМ Partners

Валютні обмеження є досить суттєвим негативним внутрішнім чинником

Надмірне регулювання, невизначеність і нечіткість застосування норм валютних обмежень наразі створює великі перешкоди для бізнесу.

Коли у 2018 році запроваджувався новий закон про «Про валюту і валютні операції», були великі сподівання стосовно задекларованих там принципів та підходів, а саме валютної лібералізації, та свободи здійснення операцій. Принцип фактично той самий, який закладений і в Податковому кодексі – при конфлікті інтересів у разі неоднозначного тлумачення має застосовуватися позиція на пріоритет відповідної особи.

На жаль, на поточний період є багато проблем, із якими доводиться працювати. Вони досі мають негативний вплив з погляду пропорційності, що належить до принципів належного урядування і що вимагається від адміністративних судів.

Один із прикладів, на якому варто зупинитися – обмеження розрахунків за експортно-імпортними операціями.

До набуття чинності закону «Про валюту і валютні операції» обмеження по строках повернення валютної виручки були встановлені законом «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті».

У новому законі такого обмеження немає, проте ч. 1 ст.12 передбачає, що НБУ може застосовувати певні заходи захисту, коли є ризики для платіжного балансу України.

Ця стаття фактично містить тільки шість пунктів, і є питання по застосуванню деяких із них до поточної ситуації.

Так, підпункт другий ч.1 ст. 12 закону «Про валюту і валютні операції» надає регулятору право встановлення граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів.

В січні 2019 року НБУ встановив Постановою № 5 граничні строки здійснення розрахунків по експортно-імпортних операціях у 365 днів, тобто фактично у рік. Вони набули чинності із вступом в дію Закону «Про валюту і валютні операції» в лютому 2019 року. Наразі на практиці, однак, застосовуються граничні строки 180 днів, хоч строки власне за Постановою № 5 залишилися незмінними.

Ч.2 ст. 12 відповідного закону встановлює, що правління НБУ має право запровадити заходи захисту на строк не більше шести місяців та продовжувати строк дії попередніх заходів захисту на строк не більше шести місяців. А наразі вони діють вже понад 5 років.

«Поточні» граничні строки у 180 днів було запроваджено регулятором постановою правління НБУ №113 від 07.07.2022 року, яка набрала чинності 09.07.2022-го як зміни до Постанови НБУ № 18 від 24 лютого 2022 року. І з того моменту теж вже пройшло і 6 місяців, і 18, і навіть більше. А граничні строки застосовуються.

Водночас загальний строк дії заходів захисту за Законом «Про валюту і валютні операції» не може перевищувати 18 місяців протягом 24 місяців, починаючи з дня першого запровадження. Але вже навіть після запровадження в країні воєнного стану і прийняття Постанови НБУ № 18 пройшло більше 24-х місяців, тож виникає питання, чи є правові підстави для дії таких обмежень?

З практичного погляду це є проблемою, оскільки наразі платники податків із різних обставин можуть виходити за межі граничних строків повернення валютної виручки у 180 днів. Причинами можуть бути несвоєчасний розрахунок з боку покупця, несвоєчасно поставлена продукція по контракту, процедурні питання.

Податкові перевірки по валютному законодавству з цих питань були розблоковані ще наприкінці 2022 року. Щоправда, тоді виникла процедурна суперечність. Перехідні положення Податкового кодексу визначали, що вони дозволені. Проте йшлося про те, чи це щось окреме від передбачених ст. 78 (позапланові документальні перевірки), чи перевірки мають відбуватися тільки за підстав, передбачених в цій статті.

Цю правову колізію було вирішено з наступними змінами до законодавства, однак лише влітку 2023 року. Проте, як вже зазначалося, це не завадило податківцям з кінця 2022-го розпочати перевірки по порушенням, на їхню думку, валютного законодавства, головним чином із метою застосування штрафних санкцій – пені у 0,3% за день від суми недоотриманої виручки або недопоставленої продукції.

Виникає питання, чи правомірні ці санкції. У запереченнях до актів перевірки почали вказувати, що наразі регулювання не діє, посилаючись на строки, на які НБУ може продовжувати заходи захисту щодо валютних операцій, і навіть те, що за Постановою НБУ № 5 власне про заходи захисту строки залишилися незмінними у 365 днів, тому що це природа обмежень за Постановою НБУ № 18, і чи правомірно застосовувати санкції, передбачені за одне, по факту щодо іншого? Проте від податкової в рамках адміністративного оскарження, і далі в судових процесах поки не було обґрунтованих відповідей.

По суті, ми ні разу не почули від податківців, які є підстави вважати, що наразі діють ці валютні обмеження. Якщо перейдемо до перехідних і прикінцевих положень закону «Про валюту і валютні операції», там є п. 5, який вимагає на момент початку дії закону встановити заходи захисту, якщо Нацбанк вважає їх необхідними, і п. 9, який говорить, що нормативно-правові акти, які встановлюють заходи захисту на момент початку дії цього закону, діють до моменту їх припинення. На виконання цього і була прийнята Постанова НБУ № 5 як нормативно-правовий акт про такі заходи захисту і зокрема конкретні граничні строки у 365 днів.

Проте не той граничний строк наразі застосовується, виходять не ті заходи. Строк у 180 днів, про який йдеться наразі, встановлений у складі Постанови НБУ №18 від 24 лютого 2022 року із наступними змінами. Проте навіть якщо визнати це новим заходом захисту, то за Законом «Про валюту і валютні операції» такого роду засоби захисту діють максимум 18 місяців безперервно. І для нових нормативно-правових актів немає спеціальної норми як для актів, прийнятих відповідно до п. 5 прикінцевих і перехідних положень Закону «Про валюту і валютні операції», які продовжували б потенційно їх дію понад 18 місяців. Тож фактично застосовні наразі строки у 180 днів не можуть бути визнані як заходи захисту, запроваджені і застосовні відповідно до Закону «Про валюту і валютні операції». А вказаний закон передбачає застосування пені за порушення цих заходів. Так за що тоді наразі пеня?

Також виникає питання, із ким вести діалог щодо валютного регулювання. Відповідно до закону, агенти валютного нагляду – банки, мають повідомляти, якщо вони вбачають відповідні порушення. Проте органом валютного нагляду, у свою чергу, визначено центральний орган виконавчої влади, який відповідає за реалізацію податкової політики – тобто ДПС. Проте на практиці перевірки проводяться не ДПС, а її територіальними органами, які є іншими суб'єктами владних повноважень, попри те, що нібито зараз це єдина юрособа.

Податковий кодекс (ст. 41) розмежовує контролюючі органи як ДПС – як власне центральний орган виконавчої влади, і, окремо, його територіальні органи, з відмінним колом повноважень.

Якщо йти за Законом «Про валюту і валютні операції», тільки ДПС має право на проведення відповідних перевірок і на застосування санкцій, тобто відповідної пені. На практиці цього не відбувається. Будь-які намагання достукатися до територіальних органів податкової або власне до ДПС з цього питання не призвели поки що до жодного результату. В судах є справи з цією аргументацією, але, на жаль, знову ж таки немає рішень навіть першої інстанції, хоч по «найстаріших» із справ вже минуло й 8 місяців. Питання дійсно є складним, і суди, вочевидь, не готові встановлювати прецеденти.

Наразі ступінь дотримання законодавства і обґрунтованості щодо валютного регулювання є доволі низькими. Намагання вести діалог з Нацбанком, з податковими органами з цих питань, зокрема, питання «пропорційності» балансування, тобто, аби такі заходи не завдавали шкоди економіці, поки що не призвели до реальних суттєвих результатів.

ТЕГИ: імпорт, експорт, НБУ
